

શ્રી યશોવિજયજી

જૈન ગ્રંથમાળા

દાદાસાહેબ, ભાવનગર.

ફોન : ૦૨૭૮-૨૪૨૫૩૨૨

૩૦૦૪૮૪૬

૨૩૧૩

જૈન
ગ્રંથાપતી

ખીજ શ્રેણી : ૧૫-૩૧

વીર ભામારા

~~શ્રી ૧૫ માસના જોધવા~~

~~ઉપરોક્ત~~

~~૨૨૫ માસના~~

~~માસના~~

: સંપાદક :

જયભિજી

ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય
ગાંધીરસ્તો અમદાવાદ

અન્નિ

જેન ખાલચંદાવલિ : શ્રેણી બીજી : ૧૫

વીર ભામાશા

[લે. શ્રી. નામકુમાર મકાતી]

સુંસારમાં અનેક જાતના પુરુષો થયા, થાય છે, ને થશે: પણ કંઈ રાણા પ્રતાપ થશે ! અને પોતાનું તન, મન ને ધન મેવાડને ચરણે મૂકનાર ભામાશા કંઈ થવાના છે ?

મેવાડદેશ ખડુ રળિયામણો. રાણા પ્રતાપ ત્યાં રાજ કરે. તે જખરા ટેકવાળા. ખોટું વચન ખોલે નહિ ને ખોલ્યું ફેંક કરે નહિ. સાધુ જેવા સરળ ને સિંહ જેવા સાહસિક લીધી ટેક મૂકે નહિ. વઢનો ટુકડો.

તેને એક મંત્રી. તેમનું નામ ભામાશા. તેમનું કુળ વંશપરંપરાથી સેવા કરે. ભામાશા પણ સેવા કરતાં ઘરડા થયા. ઘોળી ખાસ્તા જેવી મૂછો ને દૂધ જેવી દાઢી બેતાં જ માથું નમી પડે. તેજદાર

તેમનું કપાળ ને ચમકતી તેમની આંખો. વૃદ્ધ છતાં જીવાન જેવા. બુદ્ધિમાં કોઈ પહોંચે નહિ ને શક્તિમાં કોઈ જીતે નહિ.

જાતે ઓસવાળ જૈન. ગોત્ર એમનું કાવડયા. ચાર પેઢીનું મંત્રીપદું એમને ત્યાં ચાલ્યું આવેલું. મંત્રીવર ભામાશાના પિતા ભારમલજી રાણા ઉદય-સિંહના મંત્રી. રાણા પ્રતાપના અને રાણા અમર-સિંહના મંત્રી વીરવર ભામાશા. એમના વંશજોમાં જીવાશાહ ને અક્ષયરાજે પણ મંત્રીપદાં કરેલાં.

રાજ્યમાં શી વાત તે ભામાશા ! ન્યાય જોઈતો હોય તો ચાલો ભામાશા પાસે. સલાહ જોઈતી હોય તો ચાલો ભામાશા પાસે

રાણા પ્રતાપ તેમને પૂછી પૂછીને પગલું ભરે. તેમની શક્તિમાં સૌને વિશ્વાસ. એમની દેશભક્તિમાં સહુને વિશ્વાસ. હાકલ પડતાં માથું આપતાં વાર ન કરે. રાજકાજમાં કે ઘરની બાબતમાં ભામાશા કહે તે થાય. સાચી એમની સલાહ ને સાચા એમના બોલ. આવા પુરુષને કોણ ના પૂછે ?

રાણા પ્રતાપને દિલ્હીના બાદશાહ અકબર સાથે વેર ચાલે. અકબર બહુ કળાખાજ, બહુ બળ-

વાન. મોટા રાજાએને તેણે છત્યા, પણ પ્રતાપ તાણે ન થાય. અકબરના મનમાં એમ કે પ્રતાપને છત્તું તો જ હું ખરો. પણ પ્રતાપ હાથમાં ન આવે.

મેવાડમાં ચિતોડગઢનો કિલ્લો ખડું પ્રખ્યાત. જગમાં એની જોડ ના મળે. રાણા પ્રતાપસિંહના પિતા પાસેથી બાદશાહ અકબરે આ કિલ્લો છતી લીધેલો. રાણા પ્રતાપ કહે, મારે કિલ્લો પાછો લેવો. ન લેવાય ત્યાં સુધી બ્રહ્મચર્ય પાળું, ઘાસની શય્યામાં સુઈ રહું. દાઢી કરાવું નહિ ને પાંદડાંમાં ભોજન કરું. કેવી આકરી પ્રતિજ્ઞા ! સાધુના જેવાં તપ ?

ભામાશા કહે, દેવ જેવો આપણો રાજા. તે સુઈ રહે ઘાસમાં તો આપણાથી પથારીમાં કેમ સુવાય ? તે જમે પતરાળામાં, તો આપણાથી થાળીમાં કેમ જમાય ? રાજા કરે તે આપણા સુખ માટે, માટે એ કરે તે આપણે કરવું.

રાજાના કુટુંબીઓ કહે, ભામાશા સાચું કહે છે. તેમની સલાહ પ્રમાણે ચાલો. બધા તે પ્રમાણે વર્તવા લાગ્યા.

બાદશાહ અકબર રાણા પ્રતાપને હરાવવાનો લાગ શોધ્યા કરે. તેણે મોકલ્યું મોટું લશ્કર. કેટ-કેટલા હાથી ને કેટકેટલાં ઊંટ. ઘોડેસવાર ને પાય-દળનો તો પાર નહિ. પોતાના પુત્ર સલીમને બનાવ્યો સેનાપતિ ને ઝૂંઝાર જોડા રાજ માનસિંહને મોકલ્યા સાથે.

મંત્રી બામાશાને પડી બખર કે શત્રુનું લશ્કર આવે છે. તરત ચડ્યા ઘોડે ને ગયા રાણાજી પાસે. નમન કરીને કહ્યું: રાણાજી ! ઊભા થાવ. શત્રુઓ આવે છે. લશ્કર લાવે છે. આપણે થાવ તૈયાર. હાથમાં લો હથિયાર. શત્રુનો કરો સંહાર.

રાણાજી કહે, બામાશા ! તમે જવ. લશ્કર કરો ભેગું. ગામમાં પીટાવો ડાંડી કે દેશની જેને દાઝ હોય, જે સાચા મરદ હોય, તે બધા આવે રાજમહેલના ચોગાનમાં.

બામાશાએ ઘોડો મારી મૂક્યો. ધગડ, ધગડ, ધગડ. લોકો તો જોઈને છક્ક થઈ જાય. આ તે ધરડા કે જીવાન ? બામાશાને જીવે ને બધાને શૂર ચઢે.

બામાશા ચાલ્યા આગળ. સરદારોને મળ્યા ને પટાવતોને મળ્યા. બધા થયા ભેગા રાજમહેલ

પાસે. બાવીશ હજાર માણસ લડવા તૈયાર થયા.

ઘોડા પર બેસી મહારાણા આવ્યા. શરીરે લોઢાનું બખ્તર ને હાથમાં મોટો ભાલો. કેડે લટકે બે તલવારો ને ભેટમાં જમ્બેયો ને કટાર. શું તે વખતનો દેખાવ ! કાયરને પણ પાણી ચઢે.

બધા બોલી ઊઠ્યા: મહારાણા પ્રતાપનો જય ! માતૃભૂમિનો જય !

રાણા પ્રતાપ કહે, બહાદુર સૈનિકો ! આપણે દેશની સ્વતંત્રતા ખાતર લડીએ છીએ. આપણે નથી જોઈતું કોઈનું રાજપાટ કે નથી કરવા કોઈને ગુલામ. ઇશ્વર આપણને બળ આપે.

ડુંકો દેવાયો ને લશ્કર ઊપડયું. હલદીઘાટના રણક્ષેત્રમાં બે લશ્કરો થયાં ભેગાં. ભેંકાર યુદ્ધ થયું શરૂ. માણસોની ચીચિયારી ને હથિયારોના ખડખડાટ. લોહીની તો નદીઓ વહે. મુડદાંના થંબા ડુંગરા. શું બચંકર ! જોઈને જ કાળજી ફાટી જાય.

ભામાશાએ તો તલવાર ફેરવવા માંડી. જાણે ચમકતી વીજળી. ટપોટપ શત્રુઓ પડવા લાગ્યા. શું એમની શક્તિ ! ભામાશા કહે. મારો એ દુષ્ટોને બલાવી દો એમની બો. પારકાના રાજ્ય તરફ કદી નજર ન કરે.

શું સહુની બહાદુરી ! શું સહુની દેશદાઝ.
રાણા પ્રતાપનો વહાલો ઘોડો ચેતક. ચેતક તો
જાણે શક્તિનો અવતાર. રાણાજીએ ચેતકને કુદાવ્યો.
શાહજાદા સલીમના હાથી પર. કયો ધા બાલાનો !

બણુણુ દિશાઓ ગાળ. પણ શાહજાદો સલીમ
લોઢાની અંબાડીમાં છુપાઈ ગયો. ધાવ ખાલી
ગયો. પછી તો કાળો કેર વર્ત્યો. રજપૂતો મરવા
મંડ્યા. પહાડજેવા મોગલોએ રાણાજીને ઘેરી લીધા.

રાણાજીને કંઈ થાય તો દેશમાં દીવા ઓલ-
વાઈ જાય. બધાએ તેમને ભાગી છૂટવા સમજાવ્યા,
પણ રાણાજી તે ભાગે? આખરે એક જણાએ એમના
માથેથી છત્ર ઝુંટવી લીધું. બીજાએ ધજા લઈ લીધી.
રાણાજીને સૈન્યની બહાર ધકેલી દીધા.

રાણાજી ખર્યા, પણ બધું ખલાસ. એમના
વફાદાર માણસો રણમેદાનમાં કામ આવ્યા હતા.

૩

બાદશાહ અકબર કહે, રાણા પ્રતાપને જીવતો
જાલો. જંગલે જંગલ ને ગામેગામ બાદશાહના
નોકરો પકડવા નીકળ્યા.

પણ વાઘ કંઈ પકડાય ? રાણાજી આ ઠેકા-

ભેટી બીજે ઢેકાણે નાસ્યા કરે. ન મળે ખાવા, ન મળે પીવા ! બાળબચ્ચાં આંખ સામે ભૂખે ટળવળે.

કુદરત પણુ કેવી ! એક વખતના રાજને ન મળે ખાવાનું કે ન મળે કપડાં. રહેવાને ઘર નહિ ને સુવાને શય્યા નહિ. રાયના રંક બને તે આનું જ નામ !

ઘણી વખત તો ખાવા બેસે ને સમાચાર મળે કે ઓ શત્રુ આવ્યા. ઓ આવ્યા. અધુર ખાધું ન ખાધું ને નાસે. વૃદ્ધ ભામાશા દિલાસો આપે કે સૌ સારાં વાનાં થશે.

★ YASHOWANTH GRAM

( )

ગાઢું જંગલ છે. મોટા મોટા ડુંગરાઓ વાદળ સાથે વાતો કરે છે. ઊંડી ઊંડી ખાઈઓ બેતાંજ ચકરી આવે. સિંહ અને વાઘની ગર્જનાઓ સંભળાય ને કાળજી કંપી ઊઠે.

દિવસો વીતતા જાય છે. હવે તો રાણા પ્રતાપનાં બાળકોને જર-બાજરાના રોટલા પણ મળતા નથી. મળે છે તો કાંતો ખાવાનો વખત રહેતો નથી. રાણાજી પોતે ગમેતેટલું દુઃખ સહે, પણ નાનાં કોમળ બાળકોને ભૂખ્યાં ટળવળતાં કેમ બેઠ શકે ?

એક દિવસની વાત છે. બપોે દહાડાના ઉપ-
વાસ છે. સૂકો એક રોટલો બચ્ચાં માટે રાખી મૂક્યો
છે. એ રોટલો પણ રાની બિલાડો ઉપાડી ગયો.
બાળકો કલ્પાંત કરવા લાગ્યાં. મેવાડનાં મહારાણી
પણ ડગી ગયાં.

અરે, આપણા જ જાતભાઈઓ આજ અક-
બરને માથું નમાવી સોનાની મેડીઓમાં બત્રીસાં
પકવાન જમે છે. એમનાં છોકરાં ખીર ને ખાજ
જમે છે. અને આપણા આ દહાડા, હે પ્રભુ, ધર્મીને
જ ઘેર ધાડ ?

ત્યાં બાદશાહ અકબરનો દૂત આવે છે. કહે
છે, કે બાદશાહને નમો તો તમારું રાજપાટ તમને
પાછું, ને દિલ્હીના દરબારમાં ઊંચો હોદ્દો
મળે.

અરે, પણ મેરુ ચળે તો રાણા પ્રતાપ ચળે.
હું એક આર્ય ! મારા બાપદાદાના નામને કેમ
કલંક લગાડું ? મારી બેન-દીકરી ચવનને કેમ આપું ?

રાણાજીએ ના પાડી. દૂત પાછો ગયો. પણ
પછી તો મોગલ સેનાનાં ધાડાં છૂટ્યાં. રાણાજીને
પૃથ્વી, પાતાળ કે આકાશમાં આશરો ન રહ્યો.

તેમણે છેવટે વિચાર કર્યો: વહાલી માતૃભૂમિ મેવાડની સ્વતંત્રતા હવે રહે તેમ લાગતી નથી. પણ પાદશાહના દાસ થઈને જીવવા કરતાં પરદેશમાં જઈ વસવું શું ખોટું?

રાણાજીએ સિંધના રણને પેલે પાર જવાનો વિચાર કર્યો. ત્યાં જઈશું, પારકમ ફેરવશું. સિંહ ને શૂરવીરો તો જ્યાં જાય ત્યાં ધર કરે. સહુ તૈયાર થયા. મેવાડનો પ્રતાપી સરજ જાણે આથમવા બેઠો.

ત્યાં એકાએક એક વૃદ્ધ સવાર ધસમસતો આવી પહોંચ્યો. હતો તો વૃદ્ધ પણ સાવજની જેમ ઘોડા પરથી દેક્યો. જઈને રાણાજીના પગમાં પડ્યો.

રાણાજી કહે: ભામાશા, હવે અમે જશું. મેવાડનું ભાગ્ય અમારાથી નહિ બદલાય.

ભામાશા ગળગળા થઈ ગયા. બોલ્યા: મહારાજ, જન્મભૂમિને છોડી દેશો? રજપૂતાણને રંડાવી દેશો? શુદ્ધ ક્ષત્રિય લોહી શું હવે ચાલ્યું જશે? શું મેવાડ ગુલામ બનશે?

ધૂટકો નથી, ભામાશા ! હવે પાસે એક પૈસો પણ નથી. સૈન્ય ને દારૂગોળો ક્યાંથી લાવવો ?

મહારાજ, મારું ધન એ આપનું ધન છે. આ તન, મન ને ધન આપના નામ પર કુરબાન

છે. આ દેહની ચામડીના કહો તો જોડા શિવડાવું:
પણ મેવાડને અનાથ કરશો નહિ. મારી તિબેરીમાં
ખાપદાદાઓએ એકઠું કરેલું ધણું ધન છે.

કેટલું છે મંત્રીરાજ ?

પચીસ હજારના સૈન્યને બાર વર્ષ ચાલે
તેટલું. મહારાજ, સૈન્ય ભેગું કરો ને દેશને સ્વતંત્ર
કરો.

રાણા પ્રતાપ કહે, પ્રજાનું ધન મારાથી ન
લેવાય. રાજ તો આપે, લઈ લે નહિ.

ભામાશા બોલ્યા: મહારાજ ! મારા દેશને
ખાતર હું મરવા પણ તૈયાર છું, તો ધનની શી
વિસાત ? આવા વખતે કામ ન આવે તો એ ધન
શા કામનું ? આપને નહિ પણ મારી પ્રિય જન્મ-
ભૂમિને ખાતર હું તે આપું છું.

પ્રતાપસિંહે કહ્યું: ભામાશા ! તમારી ઉદારતાને
અને સ્વદેશપ્રેમને ધન્ય છે. મહાવીર અને જૈન
ધર્મનું નામ તમે ઉજળું કર્યું છે. જૈનોએ કેવો દેશ-
પ્રેમ રાખવો તેનો તમે દાખલો બેસાડ્યો છે.

મેવાડના ઉદ્ધારનો પધો યશ તમને જ મળશે.
આજથી તમે સેનાપતિ. ચાલો લડાઈની તૈયારીઓ
કરીએ.

ધમધોકાર તૈયારીઓ થવા માંડી. દેશદેશથી સૈનિકો આવ્યા. વૃદ્ધો આવ્યા ને જીવાનો આવ્યા. કોઈ તલવારમાં પારંગત તો કોઈ કુસ્તીમાં. ઊડતું પક્ષી પાડે એવા તો તીરંદાજે, ઘોડેસવારો અને પાયદળનો તો પાર નહિ.

ભામાશાહે કમર કસીને કામ કરવા માંડ્યું. જીવાનના કરતાં બમણા જોરથી. તેમનો ઉત્સાહ જોઈ બધાને પાણી ચઢ્યું. તેમની હાજરી ધાર્યું કામ કરવા લાગી.

ધીમે ધીમે એક પછી એક કિલ્લાઓ હાથ કરવા માંડ્યા. પહેલું જીત્યું શેરપુર ને બીજું લીધું દેલવાડા. દેલવાડે તો જખ્ખર લડાઈ થઈ. શત્રુપક્ષના સરદાર શાહબાજખાં સાથે ભામાશાને હાથોહાથનું યુદ્ધ થયું. ભામાશાએ એકજ ઝાટકે તેનો હાથ કાપી નાંખ્યો. તલવારના ટુટકા થઈ ગયા. બિચારો જીવ લઈને નાસી ગયો.

ભામાશાએ પછી કોમલમેર જીત્યું ને બાદશાહ અકબરના સરદારને હરાવ્યો.

આમ ઘણા કિલ્લાઓ લીધા. ઘણાં ઘણાં ગામ કબજે કર્યાં. બધો મેવાડનો પ્રદેશ જિતાયો. માત્ર ચિતોડ, અજમેર અને માંડવગઢ એ ત્રણ કિલ્લા અકબરના તાબામાં રહ્યા.

પ્રતાપે ભર્યો મોટો દરબાર. કોઈને જાગીરો આપી તો કોઈને ઇલકાબ આપ્યા. કોઈને પોષાક આપ્યો તો કોઈને પાલખી આપી. બધાનાં યોગ્ય વખાણ કર્યાં.

મહારાણાએ ભાષણમાં કહ્યું: ભામાશા જેવો કોઈ નથી. શું એમનો ત્યાગ ! શી એમની ભક્તિ ! મેવાડ તો ભામાશાહે જીતી આપ્યું છે. જગતમાં એમની જોડ નથી. હું એમને ‘ભાગ્યવિધાયક’ ને મેવાડના પુનરુદ્ધારકની પદવી આપું છું.

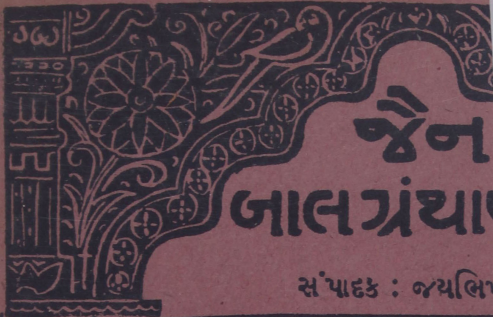
તાળીઓના ગડગડાટ થયા. બધાના મુખમાંથી શબ્દો નીકળ્યા: ધન્ય ભામાશા ! ધન્ય ભામાશા ! ધન્ય તમારી દેશભક્તિને !

ધન્ય છે ભામાશાને, ધન મેળવ્યું પ્રમાણ, ધન વાપર્યું પ્રમાણ. સહુ ભામાશા જેવા સ્વદેશ-ભક્ત બનો.

ભામાશા જેવો ત્યાગ શીખો.

વિક્રમ સં. ૧૬૫૬ની માહ સુદિ અગિયારશે તેમણે દેહ છોડ્યો. (ઇ. સ. ૧૬૦૦ની ૧૬મી જાન્યુ.)

પહેલી શ્રેણી	બીજી શ્રેણી	ત્રીજી શ્રેણી
૧ શ્રી. રિખવદેવ	૧ શ્રી. મસ્ત્રિનાથ	૧ શ્રી. શાન્તિનાથ
૨ શ્રી. પાર્શ્વનાથ	૨ નેમ-રાણુલ	૨ શ્રી. બદ્રબાહુસ્વામી
૩ પ્રભુ મહાવીર	૩ શ્રી. ગૌતમસ્વામી	૩ શ્રી. સ્થૂલિબદ્ર
૪ મગધરાજ	૪ ભરત બાહુબલિ	૪ શ્રી. સિદ્ધસેન
૫ ચંદનબાળા	૫ આર્દ્રકુમાર	૫ મહાસતી સીતા
૬ રાણી ચેદલણા	૬ અભયકુમાર	૬ સતી મૃગાવતી
૭ જંબુસ્વામી	૭ રાજર્ષિ પ્રસન્નચંદ્ર	૭ જૈન સાહિત્યની ડાયરી
૮ ધિલાચીકુમાર	૮ મહાસતી અંજના	૮ મુનિશ્રી હરિકેશ
૯ અમરકુમાર	૯ મયલુરેખા	૯ શ્રી. નંદિષેણ
૧૦ રાજા શ્રીપાળ	૧૦ જ્ઞાનપંચમી	૧૦ અક્ષયતૃતીયા
૧૧ મહાત્મા દદપ્રહારી	૧૧ અર્જુનમાળી	૧૧ મહારાજા કુમારપાળ
૧૨ વીર ધન્તો	૧૨ ચક્રવર્તી સનતકુમાર	૧૨ ધન્ય અહિંસા
૧૩ વિમળશાહ	૧૩ ચંદનમલયાગિરિ	૧૩ સત્યનો જય
૧૪ વસ્તુપાળ-તેજપાળ	૧૪ કાન કઠિયારો	૧૪ ખેમો દેદરાણી
૧૫ જગકુશાહ	૧૫ વીર ભામાશા	૧૫ મહામંત્રી ઉદયન
૧૬ શ્રી. શત્રુંજય	૧૬ શ્રી. સમેતશિખર	૧૬ શ્રી. ગિરનાર

એક શ્રેણીની કિં. ૩-૦-૦ [ચોથી શ્રેણી છપાય છે] છૂટક નકલ ૦-૩-૬